

В. В. Химинець, Г. І. Цімболиць

Історико-культурна спадщина як чинник стимулювання економічного розвитку регіону

Висвітлюється роль культурної спадщини в соціально-економічному розвитку регіонів і громад, а саме її значення для потенційних можливостей розвитку туристично-рекреаційної галузі. Запропоновано модель використання культурної спадщини на регіональному й локальному рівнях з метою створення туристично-рекреаційного кластера «Невицький замок». Для розвитку території розроблено методичку залучення внутрішніх інвестицій у вигляді коштів трудових мігрантів, бюджетних асигнувань усіх рівнів і ресурсів малого бізнесу. Проаналізовано сучасний стан та особливості територіальної організації туристичного потенціалу Закарпатської області. Сформовано конкретні пропозиції щодо імплементації державно-приватного партнерства на прикладі туристично-рекреаційного кластера «Невицький замок», завдяки якому кожен учасник такої взаємодії отримує можливість задовольнити власний інтерес. Науково обгрунтовано створення відповідних умов у реальному секторі економіки для повернення трудових мігрантів і продуктивного використання їхніх заощаджень, а також для реалізації ініціативи Президента України «Повертайся і залишайся» та ініційованої урядом програми кредитування мікро – та малого бізнесу. Рекомендовано системне використання культурної спадщини як важливого фактора соціального, економічного і духовного розвитку території різного адміністративного рівня.

Ключові слова: туристично-рекреаційний кластер, культурна спадщина, державно-приватне партнерство, регіональний розвиток.

Постановка проблеми. Роль історико-культурної спадщини в розвитку конкретних територій часто недооцінюється, а існуючий потенціал не використовується. Відсутність ефективної регіональної та місцевої політики призводить до того, що багато архітектурних об'єктів знаходяться в занедбаному стані, відсутні інфраструктура, інформаційно-промоційна складова та конкретне бачення шляхів залучення інвестицій у туристичну сферу. Реформа децентралізації вносить свої корективи в повсякденне життя громади, створюючи нові можливості для розвитку територій, тому пошук конкретних рішень і моделей розвитку має неабияке значення для їх подальшого процвітання.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми використання культурної спадщини в туризмі активно досліджуються науковцями, туристознавцями, мистецтвознавцями та туристичними агентами. Зокрема, у дослідженні цієї тематики досягли значних успіхів такі науковці: К. А. Поливач, яка здійснила комплексне оцінювання використання історико-культурного потенціалу та його ролі в розвитку регіонів України; Т. І. Катаргіна, яка в своїх наукових працях і кандидатській дисертації висвітлила досвід збереження культурної спадщини в США, Канаді та Великій Британії; Л. Гаррісон, якою зроблено глибокий аналіз особливостей туризму в історичних місцях; З. В. Мазурик, який присвятив багато праць сучасній музеології та менеджменту мистецтва.

Пріоритети розвитку туризму на основі культурно-історичного потенціалу входять до державних і регіональних стратегій розвитку, зокрема Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та Регіональної стратегії розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років.

Метою статті є визначення ролі та значення історико-культурного потенціалу Невицького замку та комплексне оцінювання можливості його використання в

соціально-економічному потенціалі розвитку регіону через механізм залучення внутрішнього інвестора в розбудову туристично-рекреаційного кластера.

Основні результати дослідження. Культурна спадщина виконує в новітньому суспільстві безліч сучасних функцій, як-от: підвищення якості життя населення, розвиток туристичної галузі, подолання бідності та багато інших, – забезпечуючи тим самим його збалансований розвиток. Значущою є економічна функція культурної спадщини. Ресурси культурної спадщини – це підґрунтя розвитку багатьох галузей економіки, основною з яких є туризм.

Зважаючи на значний вплив культурної спадщини на економіку, український історик Т. І. Катаргіна зазначає, що в розвинутих країнах світу (Великій Британії, США, Канаді) давно існує практика розроблення спеціальними комісіями детальних планів із вивчення економічного потенціалу та можливостей подальшого розвитку регіонів, історичних міст, сільських місцевостей, урахуваючи наявність на їхніх територіях екзотичних природних об'єктів або пам'яток історії й культури та здійснюючи популяризацію регіонів [1].

Карпатський регіон належить до територій України, найбагатших на пам'ятки історії та культури. Зокрема, на території Закарпаття під охорону взято понад 1800 пам'яток архітектури IX-XIX століть.

У Закарпатській області є багато привабливих місцевостей для туристів, деякі з них унікальні, наприклад: географічний центр континентальної Європи, Долина нарцисів на території Карпатського біосферного заповідника, озеро Синевир у Національному природному парку «Синевир». Складовою частиною культурного та архітектурного потенціалу Карпатського регіону є дерев'яні церкви. Вісім з них стали культурно-історичними об'єктами, які з 2013 р. охороняються ЮНЕСКО, як і історичний центр Львова та праліси Карпат. Старовинні замки відігравали особливу роль в історії Закарпаття. Більшість з них (Невицький, Середнянський, Квасівський, Хустський, Боржавський, Виноградівський та ін.) належали до феодалських чи лицарських, були значними за розмірами та слугували одночасно житлом і фортифікаційними спорудами.

Протягом останніх років Закарпатська область активно вкладає кошти в розвиток туристичної інфраструктури, підвищення привабливості регіону, планує промоцію його туристичного потенціалу. Діє Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2016-2020 роки. Аналіз туристичних потоків до Закарпатської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень, дав змогу виявити збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області до 2 млн 100 тис. осіб.

Мережа оздоровчих, рекреаційних і туристичних об'єктів області в 2018 р. нараховувала 511 об'єктів: 23 – оздоровчих, 126 – рекреаційних, 362 – туристичних [2]. Основні рекреаційні ресурси зосереджені в селах – це переважно сільські садиби «зеленого» туризму. Так, у 2018 р. на території області понад 460 сільських садиб надавали послуги з розміщення, харчування та організації дозвілля. Зауважимо, що в 2017 р. таких садиб було 450; у 2016 р. – 400; у 2015 та 2014 рр. – 360.

Без економічно розвинутого села, його виробничої та соціальної інфраструктури функціонування таких об'єктів набуває спотвореної форми. Звідси – необхідність поєднання економічних та екологічних інтересів територіальних громад, бізнесу та держави в розвитку гірських сіл з пріоритетністю використання культурно-історичної спадщини.

Під час визначення основних напрямів державної політики в галузі розвитку туризму необхідно також брати до уваги вплив цієї галузі на стан навко-

лишнього середовища. Водночас важливо розуміти, що туризм може впливати на довкілля як позитивно, так і негативно, а саме навколишнє середовище може впливати на розвиток туризму. Для Українських Карпат значну небезпеку становлять готелі, будинки відпочинку, санаторії, табори, які, часом не маючи елементарних очисних споруд, забруднюють гірські річки та сприяють створенню стихійних сміттєзвалищ. Нині засмічення є справжньою бідою гір.

Анкетні опитування іноземних туристів засвідчили, що серед мотивів туристичних подорожей провідним стає прагнення людини до спілкування з природою. Привабливі ландшафти, чисте повітря, незабруднена вода у водоймах, просторі пляжі, різноманіття лісових насаджень – усе це належить до туристичних ресурсів, які роблять певний регіон привабливим для туристів. Відтак збереження цілісності навколишнього середовища є важливою передумовою розвитку туризму, оскільки первозданна природа, яка приваблює туристів насамперед, і є запорукою їхнього повноцінного відпочинку [3].

Сьогодні туризм є однією з високододаткових галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та входить до числа найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення. Л. С. Гаррісон як наочний приклад наводить такі дані: в американських мандрівників відвідання історичних місць і музеїв є третьою за популярністю активністю під час відпустки; у 2002 р. 81% дорослих американців (загалом це 118,1 млн подорожуючих) принаймні один раз протягом подорожі відвідали історичні місця, місця культурної та мистецької спадщини. У США туристи в місцях культурної спадщини витрачають у середньому 623 дол. США за одну поїздку (не враховуючи транспортні витрати), на інших об'єктах – 457 дол. США [4].

Забезпечення достатнього рівня розвитку туризму, значення якого для соціально-економічних умов функціонування Закарпатської області постійно зростає, вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є такі:

- удосконалення системи управління підприємствами туристичної сфери;
- розвиток і вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури;
- раціональне використання туристичних і рекреаційних ресурсів краю та об'єктів історико-культурної спадщини;
- поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму та діяльності курортів на основі відкритості та детінізації туристично-рекреаційної діяльності, удосконалення системи звітності;
- підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної сфери;
- створення безпечних умов для туристів;
- міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері туризму та курортів.

У контексті дослідження Невицький замок – надзвичайно цікава пам'ятка замкової архітектури. Унікальність Невицького замку полягає в тому, що після часткової руйнації під час воєнних дій 1644 р. його вже ніколи не перебудовували. Завдяки цьому відбулася так звана «самоконсервація» замку, відтак зберігся його автентичний вигляд – такий, яким він був у середині XV ст., коли завершилося формування комплексу. Але попри цю унікальну самобутність пам'ятка, що має надзвичайно високу архітектурну цінність і не має аналогів на теренах України, довгі роки перебувала в занепаді. Завдяки зусиллям місцевих науковців, державних, громадських діячів і за фінансової підтримки Європейського Союзу Невицький замок отримав можливість на нове повноцінне життя.

З початком реалізації проекту «Розвиток інфраструктури у сфері туризму і рекреації Закарпаття шляхом реставрації пам'ятки архітектури національного значення – Невицького замку», що здійснюється завдяки коштам, отриманим від Європейського Союзу в межах виконання Угоди про фінансування Програми підтримки секторальної політики – Підтримка регіональної політики України, сформувався не лише конструктивне бачення щодо подальшого використання об'єкта, але й викристалізувалася низка проблемних питань. Заходи проекту (часткове відновлення стін Невицького замку, реставрація центральної вежі донжон і малої вежі ронделли, встановлення системи зовнішнього освітлення веж, системи відеоспостереження, запуск аудіогіду дванадцятьма мовами, встановлення за мурами замку санітарного боксу та модульного міні-офісу для надання інформаційно-туристичних послуг, благоустрій прилеглої території), безумовно, сприяють розвитку туристичного потенціалу регіону, але потребують комплексного, науково обґрунтованого підходу, що має базуватися на стратегії розвитку конкретно взятого регіону.

Світовий досвід свідчить про те, що для просування національного туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках потрібна цілеспрямована організаційна та фінансова підтримка держави. Окрема фірма чи підприємство не в змозі повноцінно та всеохопно рекламувати національний туристичний продукт чи його складники – регіональні та місцеві туристичні продукти. Менеджмент туризму має діяти на основних трьох рівнях – національному, регіональному та місцевому, водночас він має бути залученим у глобальну туристичну структуру. Важливо зазначити, що, просуваючи туристичний продукт, потрібно зберігати історичний вигляд території. За цих умов втілення програми розвитку туризму на основі використання історико-культурного та природного потенціалу краю не лише збільшить фінансові надходження регіону, але й стане важливим культурно-пізнавальним чинником для туристів і місцевого населення [5].

Цього можна досягти шляхом розроблення та впровадження державної стратегії підтримки розвитку туристичної діяльності, заснованій на реалізації потенціалу культурної та природної спадщини України на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема шляхом формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів, включення об'єктів культурної спадщини України до міжнародних туристичних маршрутів, забезпечення їх популяризації та інформування про різноманіття наших природних ресурсів і багатство культурної спадщини засобами масової інформації, наукових, науково-популярних, навчальних і туристичних видань, використання спеціалізованих інформаційних систем та інтерактивних баз даних тощо.

З огляду на зазначене пропонується модель створення курортно-рекреаційного кластера, що базується на наявному природному ресурсі та історично-архітектурній спадщині – Невицькому замку. Кам'яницька сільська рада, на території якої розташований замок, має в межах села земельну ділянку площею 5 га з призначенням рекреаційного використання, що знаходиться на березі річки Уж на відстані 10 км від м. Ужгорода та 1 км – від Невицького замку.

У реальному секторі економіки це має таку логічну послідовність.

І. Групою науковців (фахівців у сфері туризму, рекреації, економіки, бізнес-консалтингу, маркетингу, просторового планування, а також спеціалізованих сфер відповідно до потреб і ресурсів) розробляється схема розподілу наявних земельних, рекреаційних і трудових ресурсів, ураховуючи стратегію розвитку

громади. Детальний план території має передбачати десятки окремих ділянок площею від декількох квадратних метрів до одного гектара (залежно від призначення) з окремими кадастровими номерами, враховуючи поставлені завдання щодо розташування майбутніх сфер діяльності. У цьому плані мають бути відображені всі об'єкти, необхідні для функціонування туристично-рекреаційного кластера, а саме: зони рекреації та активного відпочинку (басейни, пляжі, спортивні споруди), проживання, харчування, торгівлі, логістики, обслуговуючих сервісів, конференц-зала та необхідні інженерні комунікації. Експерти забезпечують комунікацію з місцевим населенням і беруть активну участь у громадських слуханнях щодо змін у детальному плані території. Після затвердження цих робіт група продовжує діяльність у сфері проектного менеджменту, що полягає в написанні грантових програм для залучення коштів у розвиток інфраструктури (секторальні та програми регіонального розвитку Мінрегіону, програми на платформах діяльності Міжрегіональної асоціації «Карпатський Єврорегіон», ініціативи «Європа Карпат», Європейського об'єднання територіального співробітництва «Тиса», Міжнародного плану басейну р. Тиса та Дунайської стратегії, програм ЄС / ПРООН, Despro, УФСІ, програми ЄС – Європейського добросусідства та Східного партнерства та ін.).

II. Кам'яницька сільська рада (у перспективі – об'єднана територіальна громада) замовляє, розробляє та приймає роботи з корегування детального плану зазначеної земельної ділянки, враховуючи розроблені групою науковців пропозиції. Проводить громадські слухання, на яких презентує та погоджує запропоновані зміни. Бере на себе такі зобов'язання: замовити проектно-кошторисну документацію згідно з техніко-економічним обґрунтуванням проекту (на водопостачання та очисні споруди, підстанцію електроживлення та під'їзні шляхи разом з місцем для паркінгу); відкрити центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) та створити обслуговуюче підприємство. Це підприємство (Агентство) матиме функції управляючої компанії та здійснюватиме такі заходи: маркетингова діяльність, залучення суб'єктів бізнесу на територію кластера, консалтинг і постійний супровід.

III. Обласна рада та обласна державна адміністрація, Ужгородська районна рада та районна державна адміністрація включають у стратегічні програми розвитку регіону створення вказаного туристично-рекреаційного кластера як пріоритетний проект регіонального розвитку. Здійснюють підтримку реалізації проекту, промоцію та співфінансування інфраструктурного компонента. Запроваджують регулярне автобусне сполучення з м. Ужгородом, будують велосипедну інфраструктуру від житлових масивів міста до об'єкта.

IV. Кабінет Міністрів України виділяє необхідне фінансування на інфраструктурний компонент, забезпечує реалізацію ініціативи Президента України «Повертайся і залишайся» та державної програми «Доступні кредити 5-7-9%».

V. Підприємці (потенційні інвестори) укладають з Кам'яницькою сільською радою на наявні земельні ділянки необхідної площі (залежно від виду діяльності) розроблений типовий довгостроковий (на 30-50 років) договір про спільну діяльність на засадах державно-приватного партнерства. У ЦНАП інвестори отримують на підставі підписаного договору погодження архітектурних проєктів (архітектурно-будівельне завдання з точками підключення до мереж), усі необхідні дозволи на початок будівельних робіт, а після їх виконання вводять об'єкт в експлуатацію.

Реалізація запропонованої моделі зумовить вагомі позитивні економічні та соціальні наслідки у використанні культурної спадщини регіону, серед них:

- поступове зростання економічного потенціалу відсталого регіону завдяки інвестуванню в туристично-рекреаційний кластер;
- працевлаштування молоді та створення нових робочих місць у сфері малого бізнесу, громадського обслуговування, транспорту;
- створення відповідних умов для повернення мігрантів і продуктивного використання їхніх заощаджень, а також для реалізації ініціативи Президента України «Повертайся і залишайся» та державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», ініційованої урядом України;
- формування позитивного іміджу території як успішного бізнес-середовища;
- залучення коштів від туристичної діяльності до місцевих бюджетів з подальшими витратами на соціальні та культурні проекти, здійснення реставраційних робіт на об'єкті історико-культурного значення та збереження пам'ятки архітектури державного значення – Невицького замку;
- удосконалення умов відпочинку та проведення оздоровчих заходів для населення;
- розроблення нових туристських маршрутів з відвіданням пам'яток культурної спадщини Закарпатської області, враховуючи вікові, соціальні, освітні, етнічні особливості відвідувачів кластера.

Істотним компонентом зазначеної моделі стане залучення внутрішнього інвестора, у ролі якого можуть бути трудові мігранти, котрі сьогодні мало поінформовані про можливі форми гарантованих програм інвестування, тому вкладають гроші в купівлю квартирного житла або тримають заощадження у готівці. Ураховуючи результати досліджень стосовно обсягів грошових надходжень, наявності заощаджень і бажання багатьох трудових мігрантів повернутися в Україну, можна стверджувати, що ці українські громадяни мають величезний потенціал стати одним з найбільших внутрішніх інвесторів об'єднаних територіальних громад. Отже, у мігрантів є ресурси, а запропонована модель передбачає значні можливості для того, щоб ці ресурси залучити.

Також одним з важливих компонентів реалізації зазначеної моделі є державно-приватне партнерство (ДПП). Кожен його учасник отримує низку економічних переваг: інвесторові не потрібно купляти земельну ділянку, держава гарантує дозвільний і документальний супровід, створює інфраструктурний компонент, бере участь у реставрації об'єкта культурної спадщини (Невицький замок) і пропонує скористатися дешевим кредитом (ініціатива Президента України «Повертайся і залишайся» та державна програма «Доступні кредити 5-7-9%»), а приватний партнер інвестує власні кошти та ефективно управляє власним проектом, залучаючи підприємницький досвід і сучасні технології, створює робочі місця та сплачує податки.

Тут важливо зазначити, що земля залишається у власності громади, це знімає низку суперечностей під час проходження всіх процедур схвалення проекту на громадських слуханнях. На основі ДПП, передаючи свої активи у користування приватному підприємству, громада отримує не лише гарантії їх збереження, але також перспективи їхнього розвитку та поліпшення. ДПП передбачає часткове передання відповідальності на приватного партнера, де основні комерційні ризики бере на себе приватний партнер, тим самим полегшуючи фінансові навантаження на село. Кам'яницька сільська рада отримуватиме тільки частину прибутку від бізнесу, що буде обумовлюватися в кожному конкретному договорі. Процедурами контролю, нарахувань і збору сільської частки буде займатися створене обслуговуюче підприємство (Агентство).

Реалізація запропонованого туристично-рекреаційного кластера разом із регіональними програмами підтримки туризму, підприємництва, гірських і сільських територій, поряд із формуванням об'єднаних територіальних громад і ремонтом доріг може частково забезпечити подолання диспропорцій соціально-економічного розвитку територій у регіоні й стати зразком для наслідування на теренах усієї Закарпатської області.

Основною точкою зростання, що даватиме ефект для прилеглих населених пунктів упродовж часу реалізації проєкту, буде туристично-рекреаційна сфера, котра ґрунтується на використанні об'єкта культурної спадщини – Невицького замку. Важливим завданням є диверсифікація послуг завдяки екологічному туризму, підвищенню якості сільського «зеленого» туризму, зв'язку туризму зі специфічною сільськогосподарською (автентичною) продукцією регіону.

Для розвитку туристичної галузі необхідні зважені рішення та продумані практичні дії. Тому розвиток туризму й рекреації в регіоні розглядається в контексті структурної перебудови його господарського комплексу на засадах ДПП, у перспективній моделі якого ця галузь має стати однією з профілюючих. Саме такі орієнтири закладено до державної програми соціально-економічного розвитку регіону, яка повинна на практиці реалізувати ідею забезпечення соціально-економічного прогресу його території через державну підтримку пріоритетних секторів регіональної економіки, в першу чергу – туризму та рекреації.

Висновки. Здійснене дослідження засвідчило, що культурна спадщина є важливим чинником соціального, економічного та духовного розвитку територій різного адміністративного рівня. Історико-культурне й природне багатство Закарпатської області надає їй реальні можливості для економічного та соціального піднесення і продукує такі потенційні вигоди: залучення внутрішнього інвестора для створення нових підприємств, робочих місць і розвитку нових видів бізнесу; збільшення податкових надходжень; диверсифікацію місцевої економіки; створення можливостей для державно-приватного партнерства; приваблення відвідувачів; увіковічення місцевих традицій і культури; залучення інвестицій в історичні ресурси; плекання відчуття гордості за свою спадщину та рідну місцевість.

Список використаних джерел

1. Катаргіна Т. І. *Збереження культурної спадщини у Великій Британії, США, Канаді (історія і сучасність)*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 186 с.
2. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021-2027 років. Затверджена рішенням обласної ради 20.12.2019. № 1630. *Закарпатська ОДА*: сайт. URL: https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191228_rsr_2027.pdf
3. Химинець В. В. Устойчивое развитие туристско-рекреационного комплекса в Карпатском регионе. *Культура народов Причерноморья*. 2013. № 252. С. 71-76.
4. Гаррісон Л. Розвиток туризму в історичних містечках: привід для роздумів. *Інститут управління суспільними змінами*: сайт. 2012. URL: <http://www.istc.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2>.
5. Поливач К. А. *Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України*. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
6. Химинець В. В. *Сталій розвиток Карпатського регіону в євроінтеграційній стратегії України*. Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. 528 с.

References

1. Katarhina, T. I. (2003). Zberezhennya kul'turnoyi spadshchyny u Velykiy Brytaniyi, SSHa, Kanadi (istoriya i suchasnist') [Preservation of cultural heritage in the United Kingdom, the United States, Canada (history and nowadays)]. Kyiv: Institute of Ukrainian History, NAS of Ukraine. [in Ukrainian].
2. Rehional'na stratehiya rozvytku Zakarpats'koyi oblasti na period 2021-2027 rokiv [Regional strategy of development of the Transcarpathian region for the period 2021-2027] (2020). Adopted on 2019, Dec 20, 1630. *Transcarpathian Regional State Administration*: Website. Retrieved from https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191228_rsr_2027.pdf [in Ukrainian].

3. Khiminet, V. V. (2013). Ustoychivoye razvitiye turistsko-rekreatsiyonnogo kompleksa v Karpatskom regione [Sustainable development of the tourist and recreational complex in the Carpathian region]. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya – Culture of the peoples of the Black Sea region*, 252, 71-76 [in Russian].
4. Harrison, L. (2012). Rozvytok turizmu v istorychnykh mistechkakh: pryvid dlya rozhdumiv [The development of tourism in historic towns: an occasion for reflection]. *Institute for Social Change Management*. Website. Retrieved from <http://www.istic.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2> [in Ukrainian].
5. Polyvach, K. A. (2012). *Kul'turna spadshchyna ta yiyi vplyv na rozvytok rehioniv Ukrayiny [Cultural heritage and its influence on the development of regions of Ukraine]*. Kyiv: Institute of Geography, NAS of Ukraine [in Ukrainian].
6. Khymynets, V. V. (2013). *Stalyy rozvytok Karpats'koho rehionu v yevrointehratsiyniy stratehiyi Ukrayiny [Sustainable development of the Carpathian region in European integration strategy of Ukraine]*. Kyiv: Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of NAS of Ukraine [in Ukrainian].

Khymynets V. V., Tsimbolynets H. I. Historical and cultural heritage as factor of stimulation of regional economic development.

The role of cultural heritage in the socio-economic development of regions and communities is shown in the paper, namely, its importance for potential development opportunities of the tourism and recreational industry. The model of using cultural heritage at the regional and local levels with the purpose of creation of tourist and recreational cluster "Nevitsky Castle" is proposed. The methodology of attracting internal investments in the form of remittances of migrant workers, budget assignments of all levels, and small business resources for the development of the territory has been elaborated. The current state and features of the territorial organization of Zakarpatska Oblast tourist potential are analyzed. Tourism is proven to be one of the most profitable sectors of the world economy, which is developing most dynamically and is among the most important factors of socio-cultural development that contribute to improving the level and quality of life of the population. That is why attention is paid to the priority of the tourism and recreational industry in the economy of the region. Specific proposals for the implementation of public-private partnership based on the example of the tourist and recreational cluster "Nevitsky Castle" are developed in such a way that everyone gets their own benefit – an investor does not need to buy the land, the state guarantees the permitting and documentary support, creates an infrastructure component, and participates in the restoration of a cultural heritage object, while a private partner invests his own money and entrepreneurial experience, effectively manages his own project, involves modern technology, creates jobs and fills the budget. The creation of appropriate conditions in the real sector of the economy for the return of migrant workers and productive use of their savings and for the implementation of the President of Ukraine initiative "Come back and stay" and the Government Program of micro and small business lending is scientifically substantiated. The systemic use of cultural heritage as an important factor for the social, economic, and cultural development of territories of different administrative levels is recommended.

Keywords: tourist and recreational cluster, cultural heritage, public-private partnership, regional development.

Химинець Володимир Васильович – доктор економічних наук, доцент, завідувач сектору досліджень Західного регіону у м. Ужгороді Національного інституту стратегічних досліджень (e-mail: khiminet1973@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9420-536X>).

Khymynets Volodymyr Vasylovych – Dr.Sci. (Econ.), Assoc. Prof., Head of the Sector of research of the Western region in Uzhhorod of the National Institute for Strategic Studies of Ukraine.

Цімболинець Ганна Іванівна – асистент кафедри міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету (e-mail: annatsimbolynets@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4271-8945>).

Tsimbolynets Hanna Ivanivna – Assistant Professor of the Department of international economic relations of the Uzhhorod National University.

Надійшло 19.07.2020 р.